

اثر سوپرجاذب‌های استاکوزورب و زانوس بر فرایند رشد خیار در شرایط خاک شور

فاطمه لطفی^۱، حمید سودائی‌زاده^{۱*}، سیدعلی محمد میرمحمدی میبدی^۲ و اصغر مصلح آرانی^۳

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۵/۲۹؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۱/۳۰)

چکیده

هیدروژل‌ها به دلیل جذب مقادیر زیاد آب قادرند ضمن جلوگیری از فرونشست عمقی آب، کارایی مصرف آب در گیاهان را افزایش داده و اثرهای خشکی ناشی از تنش شوری را در آن‌ها کاهش دهند. به منظور بررسی اثر دو نوع سوپرجاذب استاکوزورب و زانوس بر رشد خیار گلخانه‌ای در شرایط خاک شور، آزمایشی به صورت فاکتوریل در قالب طرح کاملاً تصادفی و با ۱۲ تکرار در گلخانه تحقیقاتی دانشگاه یزد اجرا گردید. در مرحله اول آزمایش، اثر کاربرد پلیمرهای سوپرجاذب استاکوزورب و زانوس در سه سطح (صفر، ۳ و ۶ گرم در کیلوگرم خاک خشک) بعد از ۲۵ روز از تاریخ کاشت با اندازه‌گیری صفات تعداد برگ، ارتفاع گیاه و طول و عرض برگ بررسی شد. در مرحله دوم، صفات فوق به همراه شمارش تعداد گل بعد از ۳۵ روز و صفات وزن تر و خشک در پایان دوره رشد گیاه اندازه‌گیری شد. نتایج نشان داد که استفاده از استاکوزورب در خاک شور ($EC = 5$ دسی‌زیمنس بر متر)، در هر دو مرحله نمونه‌برداری، مقادیر کلیه صفات مورد بررسی را نسبت به شاهد به طور معنی‌داری افزایش داد. کاربرد دو مقدار مختلف وزنی هیدروژل زانوس در خاک شور، بجز بر تعداد گل، اثر معنی‌داری بر سایر صفات مورد اندازه‌گیری در مقایسه با شاهد نداشت. تغییرات تعداد گل در هر دو هیدروژل و تفاوت آن در دو سطح مقدار کاربردی، نشان داد که استفاده از سوپرجاذب می‌تواند در افزایش عملکرد تحت شرایط دشوار بسیار مهم تلقی شود.

واژه‌های کلیدی: سوپرجاذب، هیدروژل استاکوزورب، زانوس، خاک شور

مقدمه

افزایش کارایی آبیاری در مزارع کشاورزی و باغ‌های مناطق خشک گسترش یابد (۱۸). ساختمان مولکولی این پلیمرها به گونه‌ای است که قادرند تا ۱۰۰ برابر وزن خود آب یا محلول‌های آبی دیگر را جذب نموده، متورم شده و همزمان با خشک شدن خاک، محتوی آب خود را به تدریج آزاد نموده، محیط خاک را برای طولانی مدت مرطوب نگه دارند. بنابراین، این مواد موجب می‌شوند نیاز گیاه به آبیاری کمتر شود. بخشی از آب جذب شده به وسیله هیدروژل می‌تواند در دسترس گیاه قرار گرفته و بنابراین هیدروژل‌ها در خاک مناطق خشک به

از جمله مشکلات کشت محصولات گلخانه‌ای، کم بودن کارایی مصرف آب، به ویژه در خاک شور است. استفاده از راه‌کارهای مختلفی مانند معرفی ارقام مقاوم و روش‌های اصلاح و مناسب‌سازی شرایط کشت برای افزایش تولید به وسیله متخصصین کشاورزی ارائه شده است (۱۰ و ۲۳). اگرچه از عمر پلیمرهای کلافی سوپرجاذب کمتر از ۲۰ سال می‌گذرد، اما ویژگی خوب جذب آب حاصل از آبیاری و بارندگی به وسیله آنها باعث شده تا کاربرد این مواد به منظور بهبود جذب آب و

۱. گروه مدیریت مناطق خشک و بیابانی، دانشکده منابع طبیعی و کویر شناسی دانشگاه یزد

۲. گروه زراعت و اصلاح نباتات، دانشکده کشاورزی، دانشگاه صنعتی اصفهان

۳. گروه محیط زیست، دانشکده منابع طبیعی و کویر شناسی، دانشگاه یزد

*: مسئول مکاتبات، پست الکترونیکی: hsodaie@yazd.ac.ir

تحمل به شوری گونه‌های پوپولوس (۱۱) نشان داد که استفاده از هیدروژل در خاک به منظور بهبود رشد درختان پوپولوس در شرایط شوری می‌تواند توصیه شود و اضافه نمودن این مواد، بخصوص استاکوزرب، به خاک‌های شور باعث کاهش غلظت یون‌های سدیم و کلر در خاک و افزایش غلظت یون کلسیم می‌شود؛ اگرچه سوپرچاذب در خاک‌های شور در مقایسه با شاهد تأثیری بر یون‌های پتاسیم و منیزیم نداشته است (۱۱). هیدروژل در خاک از طریق افزایش جذب یون‌های پتاسیم و کلسیم و کاهش تجمع یون‌ها در محلول، نقش مفیدی ایفا می‌کند. شی و همکاران (۱۹) نیز نشان دادند که مصرف سوپرچاذب استاکوزورب و لاکوزورب موجب کاهش آثار خشکی و شوری بر رشد گیاه می‌شود و زیان حاصل از تنش خشکی و شوری روی برگ‌ها به ترتیب ۳۱ و ۳۵ روز نسبت به تیمار شاهد به تأخیر می‌افتد. با توجه به اثرهای مثبت برخی هیدروژل‌ها، به ویژه کاربرد هیدروژل استاکوزورب، بر عملکرد، کارایی مصرف آب و ذخیره عناصر غذایی در خیار گلخانه‌ای (۷) و بهبود خصوصیات هیدرولیکی خاک (۳)، این تحقیق به منظور بررسی تأثیر دو نوع سوپرچاذب زانوس و استاکوزورب در تخفیف آثار ناشی از شوری خاک بر رشد خیار در شرایط گلخانه انجام گرفت. توصیه محققین قبلی برای کاربرد ۰/۳ درصد وزنی هیدروژل در خاک، استفاده بهینه از آب قابل استفاده و افزایش رشد گیاه در مناطق خشک و نیمه خشک دارای آب شور، از اهداف دیگر این آزمایش بود.

مواد و روش‌ها

این تحقیق در گلخانه تحقیقاتی دانشگاه یزد و در قالب طرح کاملاً تصادفی به صورت فاکتوریل با دو فاکتور و ۱۲ تکرار انجام شد. فاکتورهای مورد بررسی شامل نوع سوپرچاذب (استاکوزورب، زانوس) و مقدار سوپرچاذب (صفر، ۳ و ۶ گرم بر کیلوگرم خاک خشک) بودند. برای انجام آزمایش، ابتدا بذر خیار گلخانه‌ای رقم ناگین در ظروف مخصوص کاشت

صورت مخازن ذخیره کننده آب (۲۰) و به عنوان ذخیره آب اضافی برای سیستم خاک گیاه (۱۲ و ۲۱) عمل می‌کنند. جذب و تخلیه تدریجی آب موجب انقباض و انبساط خاک، بهبود ساختمان خاک و افزایش منافذ خاک می‌شود که در توسعه و رشد ریشه مؤثر بوده و به رشد گیاه کمک می‌کند (۵، ۷، ۱۸، ۲۲).

میزان جذب آب به وسیله هیدروژل تحت تأثیر عوامل زیادی مانند کاتیون‌های محلول در خاک، عدد ظرفیتی و غلظت محلول غذایی خاک و به عبارتی هدایت الکتریکی محلول می‌باشد و حداکثر ظرفیت نگهداری آب آنها در آب مقطر بوده و در آب معمولی و محلول‌های غذایی به ترتیب ۳۰ تا ۷۰ درصد کاهش جذب دارند (۱۵). بنابراین، خصوصیت جذب آب و کاتیون‌ها به وسیله هیدروژل باعث شده تا کارایی این مواد در غلظت زیاد یون‌های خاک در شرایط شوری تا حدی کاهش یابد. خصوصیت ویژه تداوم توانایی آنها در جذب آب به مدت چند سال در شرایط یونی وجود فشار و حضور میکروارگانیسم‌های خاک و بی‌بو و بی‌رنگ بودن آنها، در عین نداشتن خاصیت آلاینده‌گی در خاک، آب و گیاه (۶) کاربرد آنها را در مناطق خشک و نیمه خشک منحصر به فرد ساخته است (۸). هیدروژل‌ها با موفقیت برای افزایش مدت زنده‌مانی و کاهش مرگ درختان در طول دوره مواجهه گیاه با خشکی استفاده شده‌اند (۱۶) و (۱۷). بعلاوه، کاربرد ۰/۶ درصد وزنی پلیمر در خاک‌های شور شنی و لوم، موجب افزایش میزان آب قابل استفاده گیاه به ترتیب به میزان ۲/۲ و ۱/۲ برابر شاهد شده است (۴). همچنین، مصرف هیدروژل در خاک‌های شنی می‌تواند با افزایش ظرفیت نگهداری رطوبت و کاهش شوری خاک، موفقیت برنامه‌های آبیاری در مناطق خشک و نیمه خشک را در پی داشته باشد. کاربرد هیدروژل در شرایط وجود تنش‌های اسمزی و اثر اصلاحی آن بر محیط ریشه نهال‌های درختان کاج (۱۳)، اکالیپتوس (۲۴)، مرکبات (۹) و پوپولوس (۱۱) و همچنین سایر گیاهان مانند علف چاودار (۱۲) به وسیله نهال‌های درختان به خوبی مطالعه شده است. مطالعه

نتایج و بحث

مرحله اول نمونه برداری

نتایج حاصل از تجزیه واریانس در مرحله اول نمونه برداری اندازه گیری نشان داد که بین شاهد و بقیه تیمارها و همچنین اثر نوع سوپر جاذب بر تمام صفات اندازه گیری شده معنی دار ($P < 0.01$) بود. اثر تیمار مقادیر مختلف وزنی سوپر جاذب بر هیچ کدام از صفات اندازه گیری شده معنی دار نشد. همینطور، اثر متقابل معنی داری بین نوع سوپر جاذب و مقادیر وزنی تیمارها در صفات مختلف مورد مطالعه مشاهده نشد (جدول ۱) که نشان می دهد تفاوت بین دو نوع سوپر جاذب در هر کدام از مقادیر مصرفی یکسان بوده است (جدول ۲).

معنی دار شدن تیمار شاهد در مقابل بقیه، برای چهار صفت مورد مطالعه در مرحله اول نمونه برداری، نشانگر تأثیر معنی دار مصرف سوپر جاذب برای این صفات بود (جدول ۲). مصرف استاکوزورب در هر دو تیمار مقدار وزنی، صفات تعداد برگ، ارتفاع خیار و طول و عرض برگ را نسبت به حالت عدم استفاده از این ماده به طور معنی داری افزایش داد، به طوری که مصرف استاکوزورب موجب افزایش $40/2\%$ درصد تعداد برگ، $78/5\%$ درصد ارتفاع گیاه، $53/9\%$ درصد طول برگ و $44/7\%$ درصد عرض برگ نسبت به شاهد شد. از طرف دیگر، بین دو مقدار مصرفی استاکوزورب از این نظر تفاوت معنی داری مشاهده نشد. مصرف زانوس تغییر معنی داری در هریک از این چهار صفت ایجاد نکرد (حداکثر 20% برای ارتفاع گیاه).

مرحله دوم نمونه برداری

نتایج حاصل از تجزیه واریانس مرحله دوم نمونه برداری نشان داد که بین شاهد و بقیه تیمارها و همچنین اثر نوع سوپر جاذب برای تمام صفات اندازه گیری شده معنی دار ($P < 0.01$) بود. تیمار مقادیر مختلف وزنی سوپر جاذب، بجز در صفت تعداد گل، در هیچ کدام از صفات اندازه گیری شده دیگر معنی دار نشد. همچنین، اثر متقابل معنی داری بین نوع سوپر جاذب و مقادیر وزنی تیمارها در صفات مختلف مورد مطالعه، بجز صفت تعداد

نشا که با خاک پیت پر شده بودند کشت گردید. سپس، گلدان‌هایی با قطر دهانه ۲۳ و ارتفاع ۲۵ سانتی متر آماده و با مخلوطی از ماسه و کود برگ (۳:۱) پر شد به طوری که وزن نهایی گلدان‌ها به ۶ کیلوگرم رسید. قبل از انجام آزمایش، هدایت الکتریکی (EC) خاک اندازه گیری و سطح شوری خاک گلدان‌ها در سطح ۵ دسی‌زیمنس بر متر ثابت گردید. با توجه به آستانه تحمل خیار به شوری (۲ دسی‌زیمنس بر متر)، EC انتخاب شده در آزمایش بیشتر از حد تحمل این گیاه بود (۱). برای اعمال تیمارهای وزنی، به ترتیب ۳ و ۶ گرم از هریک از سوپر جاذب‌ها به هر کیلوگرم خاک گلدان‌ها اضافه و مخلوط گردید. برای جلوگیری از تجزیه سوپر جاذب در برابر نور آفتاب، ۵ سانتی متر بالای گلدان‌ها با خاک عاری از سوپر جاذب پر شد. گلدان‌های بدون سوپر جاذب به عنوان شاهد در نظر گرفته شدند. پس از اعمال تیمارهای سوپر جاذب، نشاهای ۱۵ روزه خیار در داخل گلدان‌های مورد نظر کشت شده و با آب مقطر آبیاری شدند. آبیاری به نحوی انجام شد که شستشوی نمک در داخل گلدان‌ها صورت نگیرد. آبیاری بر حسب نیاز و به صورت یکسان برای همه تیمارها اعمال گردید. کلیه عملیات داشت برای تمام گلدان‌ها یکسان انجام شد. صفات تعداد برگ، ارتفاع گیاه و طول و عرض برگ در دو مرحله (۲۵ و ۳۵ روز بعد از کشت نشاها) اندازه گیری گردید. در مرحله دوم، علاوه بر صفات فوق، تعداد گل و وزن تر و خشک هر گیاه نیز اندازه گیری شد. ارتفاع بوته به کمک خط کش از طوقه تا انتهای قسمت هوایی گیاه اندازه گیری شد. طول برگ از محل اتصال دم‌برگ به برگ تا انتهای برگ و عرض برگ‌ها نیز در پهن ترین قسمت برگ به وسیله خط‌کش و بر حسب میلی متر اندازه گیری شد. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از آزمایش، پس از اطمینان از نرمال بودن داده‌ها، از روش تجزیه واریانس دوطرفه و برای مقایسه میانگین‌ها از روش دانکن استفاده شد. برای انجام تجزیه آماری داده‌ها از نرم افزار آماری SPSS و برای رسم نمودارها از نرم افزار Excel استفاده شد.

جدول ۱. تجزیه واریانس اثر سطوح مختلف سوپر جاذب بر صفات رشد گیاه خیار گلخانه‌ای (مرحله اول نمونه برداری)

منابع تغییرات	درجه آزادی	میانگین مربعات			
		تعداد برگ	ارتفاع گیاه	طول برگ	عرض برگ
نوع سوپر جاذب	۱	۲۵/۵۲**	۵۲۱۴۰/۱**	۵۴۱۸/۷۵**	۴۵۸۲/۵۲**
تیمار مقادیر وزنی	۱	۱/۶۹ ^{ns}	۱۹۵۰/۷۵ ^{ns}	۲۱/۳۳ ^{ns}	۱۱۱/۰۲ ^{ns}
نوع سوپر جاذب × تیمار مقادیر وزنی	۱	۰/۵۲ ^{ns}	۳۲۶۷ ^{ns}	۸۵/۳۳ ^{ns}	۲۵۶/۶۹ ^{ns}
شاهد در برابر بقیه	۱	۶/۳۴**	۲۹۶۵۹/۲۷**	۴۳۸۶/۱۵**	۳۵۰۳/۷۰**
خطا	۵۵	۰/۹۶	۱۹۴۷/۷۸	۱۳۹/۵۸	۱۴۴/۴۷

ns و *، **: به ترتیب معنی داری در سطوح احتمال ۱ و ۵ درصد و عدم وجود تفاوت معنی دار

جدول ۲. مقایسه میانگین تیمارهای آزمایش برای ویژگی‌های اندازه‌گیری شده مرحله اول نمونه برداری به روش آزمون چند دامنه‌ای دانکن

عامل آزمایشی	تعداد برگ	ارتفاع گیاه	طول برگ	عرض برگ
نوع سوپر جاذب				
استاکوزورب	۵/۳۷ ± ۱/۱۷a	۲۰۱/۲ ± ۵۵/۶۰a	۹۱/۳۳ ± ۱۱/۷۶a	۹۳/۳۸ ± ۱۲/۹۹a
زانوس	۳/۹۱ ± ۰/۷۱b	۱۳۵/۲۹ ± ۲۸/۸۳b	۷۰/۰۸ ± ۱۰/۴۱b	۷۳/۸۳ ± ۱۱/۵۰b
شاهد	۳/۸۳ ± ۱/۰۳b	۱۱۲/۷ ± ۴۴/۸b	۵۹/۳۳ ± ۱۳/۸۴b	۶۴/۵ ± ۱۱/۲۲b
مقادیر وزنی (گرم در کیلوگرم خاک خشک)				
۳	۴/۴۵ ± ۱/۰۲a	۱۶۱/۸۷ ± ۴۸/۴a	۸۰/۰۴ ± ۱۵/۸۸a	۸۲/۰۸ ± ۱۶/۸۵a
۶	۴/۸۳ ± ۱/۳۷b	۱۷۴/۶۲ ± ۶۱/۳۴b	۸۱/۳۷ ± ۱۵/۱۳b	۸۵/۱۲ ± ۱۴/۵۴b

برای هر عامل آزمایشی، میانگین‌های دارای حداقل یک حرف مشترک تفاوت معنی داری ندارند.

جدول ۳. تجزیه واریانس اثر سطوح مختلف سوپر جاذب بر صفات رشد گیاه خیار گلخانه‌ای در مرحله دوم نمونه برداری

منابع تغییرات	درجه آزادی	میانگین مربعات				
		تعداد برگ	ارتفاع گیاه	طول برگ	عرض برگ	تعداد گل
نوع سوپر جاذب	۱	۷۷/۵۲**	۳۰۸۰۰۰/۵**	۳۲۵۰/۵۲**	۲۹۷۶/۷۵**	۴۳۲**
تیمار مقادیر وزنی	۱	۰/۵۲ ^{ns}	۴۶۲۱/۷ ^{ns}	۳۷۹/۶۸ ^{ns}	۳۰/۰۸ ^{ns}	۱۶۱/۳۳**
نوع سوپر جاذب × تیمار مقادیر وزنی	۱	۹/۱۸ ^{ns}	۳۷۹/۶۸ ^{ns}	۱۱/۰۲ ^{ns}	۸/۳۳ ^{ns}	۹۶/۳۳**
شاهد در برابر بقیه	۱	۰/۰۰۴ ^{ns}	۱۵۲ ^{ns}	۱۲۰/۱۵**	۴۲۶/۶۶**	۱۳۵**
خطا	۵۵	۳/۶۷	۸۵۲۱/۲	۱۷۲/۶۹	۱۳۰/۹۴	۲/۰۷

گل، مشاهده نشد (جدول ۳) که نشان می‌دهد تفاوت بین دو مصرف استاکوزورب در هر دو مقدار وزنی، علاوه بر چهار نوع سوپر جاذب در هر کدام از مقادیر مصرفی یکسان بوده است. صفت اندازه‌گیری شده در مرحله اول نمونه برداری (تعداد برگ،

جدول ۴. مقایسه میانگین تیمارهای آزمایش برای ویژگی‌های اندازه‌گیری شده در مرحله دوم نمونه‌برداری به روش آزمون چنددامنه‌ای دانکن

عامل آزمایشی	تعداد برگ	ارتفاع گیاه	طول برگ	عرض برگ
نوع سوپرچاذب				
استاکوزورب	10/96 ± 2/01a	422/8 ± 103/00a	114/4 ± 8/32a	98/54 ± 8/32a
زانوس	8/42 ± 1/384b	262/58 ± 65/55b	97/95 ± 15/3b	82/79 ± 10/03b
شاهد	9/6 ± 1/9b	346/7 ± 109/1b	95/0 ± 16/3b	84/0 ± 17/0b
مقادیر وزنی (گرم در کیلوگرم خاک خشک)				
۳	9/8 ± 2/5a	352/5 ± 118/5a	103/4 ± 12/7a	89/87 ± 11/9a
۶	9/6 ± 2/1b	332/9 ± 118/5b	109 ± 16/3b	91/4 ± 12/7b

برای هر عامل آزمایشی، میانگین‌های دارای حداقل یک حرف مشترک تفاوت معنی‌داری ندارند.

جدول ۵. ادامه مقایسه میانگین تیمارهای آزمایش برای ویژگی‌های اندازه‌گیری شده در مرحله دوم نمونه‌برداری به روش آزمون

چنددامنه‌ای دانکن

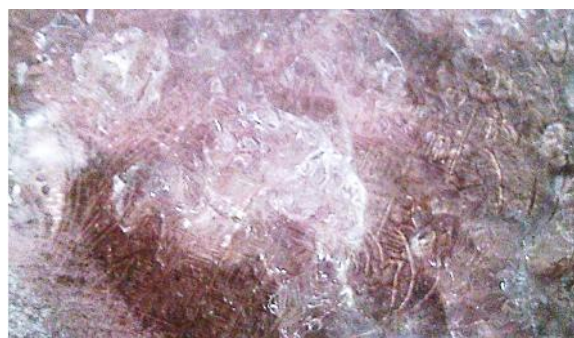
عامل آزمایشی	تعداد گل	وزن تر	وزن خشک
نوع سوپرچاذب			
استاکوزورب	7/2 ± 3/7a	39/77 ± 13/3a	4/18 ± 1/4a
زانوس	1/2 ± 1/2b	26/25 ± 11/6b	2/76 ± 1/2b
شاهد	0/42 ± 0/8c	31/85 ± 13/5b	3/35 ± 1/42b
مقادیر وزنی (گرم در کیلوگرم خاک خشک)			
۳	2/36 ± 2/0a	33/43 ± 14/26a	3/5 ± 1/5a
۶	6/01 ± 4/82b	32/6 ± 14/32b	3/4 ± 1/5b

برای هر عامل آزمایشی، میانگین‌های دارای حداقل یک حرف مشترک تفاوت معنی‌داری ندارند.

از شاهد به دست آمد.

مقایسه صفت تعداد گل در مرحله دوم نمونه‌برداری نشان داد که استاکوزورب بیشترین اثر را روی این صفت داشته (جدول ۵) و تیمارهای مختلف وزنی نیز به طور معنی‌داری این صفت را تحت تأثیر قرار دادند، به طوری که بیشترین تأثیر مربوط به کاربرد ۶ گرم استاکوزورب در هر کیلوگرم خاک بود. نتایج به دست آمده از این تحقیق نشان داد که در شرایط زیاد بودن هدایت الکتریکی خاک برای کشت خیار، مصرف سوپرچاذب استاکوزورب صفات رویشی و زایشی این گیاه را نسبت به شاهد به طور معنی‌داری افزایش می‌دهد، در حالی که

ارتفاع خیار و طول و عرض برگ)، صفات تعداد گل و وزن تر و خشک گیاه را نسبت به حالت عدم استفاده از این ماده به طور معنی‌داری افزایش داد (جدول ۴)، به طوری که مصرف استاکوزورب موجب افزایش ۱۳/۴ درصد تعداد برگ، ۲۱/۹ درصد ارتفاع گیاه، ۲۰/۴ درصد طول برگ، ۱۷/۳ درصد عرض برگ، ۱۶۲۰ درصد تعداد گل، ۲۴/۸ درصد وزن خشک و ۲۴/۸ درصد وزن تر نسبت به شاهد شد. از طرف دیگر، بین دو مقدار مصرفی استاکوزورب از این نظر تفاوت معنی‌داری مشاهده نشد. مصرف زانوس تغییر معنی‌داری در هریک از این چهار صفت ایجاد نکرد و در برخی تیمارها نیز میانگین معادل یا کمتر

(ب)

(الف)

زانوس

(ج) استاکوزورب

شکل ۱. الف) ژل استاکوزورب بعد از دو هفته، ب) ژل زانوس بعد از دو هفته و ج) مقایسه حجمی دو ژل

متفاوت این دو ماده پس از قرار گرفتن در معرض آب نسبت داد. اثر مثبت کاربرد استاکوزورب برای بهبود شرایط رشد خیار سبز در مطابقت با یافته‌های شی و همکاران (۱۹) بود که نشان دادند اضافه کردن ۰/۵٪ وزنی استاکوزورب به خاک تحت کاشت صنوبر، می‌تواند به میزان قابل توجهی خسارت ناشی از تیمارهای خشکی و شوری را کاهش دهد و از بروز علائم ناشی از تنش شوری و خشکی بر برگ گیاه تا مدت ۳۱ روز جلوگیری کند و آن را به تعویق اندازد. آنها دلایل مثبت نقش سوپرچادب استاکوزورب در کاهش آثار ناشی از تنش شوری و خشکی را به دلیل استفاده ریشه گیاه از آب ذخیره شده در پلیمرهای استاکوزورب در زمان محدودیت رطوبت خاک دانسته و به عامل ظرفیت زیاد نگه‌داری آب استاکوزورب که منجر به نگهداری یون‌های سدیم و کلر در محلول خاک و کاهش جذب این عناصر به وسیله ریشه می‌شود اشاره نمودند. این دو عامل باعث جلوگیری از تجمع زیاد این یون‌های سمی

سوپر چادب زانوس از کارایی کافی برخوردار نبود. یکی از خصوصیات بارز پلیمرهای مورد استفاده در بخش کشاورزی، تشکیل ژل یا لرزانک پس از جذب آب است. از نظر علمی، ژل به ماده‌ای اطلاق می‌شود که با قرار گرفتن در حلال خود، ضمن جذب حلال، متورم شده و حل نشود (۵). علاوه بر تشکیل ژل، ماده مورد استفاده باید از استحکام لازم برخوردار باشد تا بتواند در مدت زمان مورد نظر در طول کشت گیاه متورم باقی بماند و از هم نپاشد. بررسی رفتار دو نوع سوپرچادب استاکوزورب و زانوس از نظر استحکام ژل، مشخص شد که استاکوزورب پس از مخلوط شدن با آب، تورم یافته و ژل مستحکمی را ایجاد می‌کند، در حالی که سوپرچادب زانوس در آب حل شده و از استحکام کافی برخوردار نیست (شکل ۱).

این نکته دلیل کارایی بهتر سوپرچادب استاکوزورب در مقایسه با زانوس در این آزمایش بود که می‌توان به واکنش

بهبود رشد لوبیا تحت تنش شوری گردید. همچنین آربونا و همکاران (۹) و ویرو و لیتل (۲۴) به ترتیب با بررسی اثر هیدروژل بر مرکبات و گیاه اکالیپتوس، به نقش مثبت این مواد در بهبود عملکرد گیاهان مورد بررسی اشاره نمودند.

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که بجز تعداد گل، در سایر صفات بین مقادیر ۳ و ۶ گرم استاکوزورب در هر کیلوگرم خاک تفاوت معنی‌داری مشاهده نشد. در این رابطه، زنگویی نسب و همکاران (۳) گزارش دادند که در اکثر شاخص‌های مورفولوژیک مورد بررسی در گیاه اکالیپتوس تحت تنش خشکی، هر دو نسبت وزنی استاکوزورب (۳ و ۴ درصد) اثر اصلاح‌کنندگی یکسانی را نشان دادند. آنها دلیل این امر را به اثر مثبت پلیمر در بهبود شرایط فیزیکی خاک و به‌دنبال آن افزایش ریشه‌های فرعی نسبت دادند که منجر به دسترسی بیشتر ریشه به آب قابل استفاده و تحمل بهتر شرایط تنش شده است. به‌طور کلی، نتایج این تحقیق بیانگر نقش مثبت سوپر جاذب استاکوزورب در بهبود رشد خیار در شرایط تنش شوری بود. همچنین، در اکثر صفات مورد بررسی در این پژوهش، هیدروژل زانوس اثر اصلاح‌کنندگی بارزی را از خود نشان نداد. با این حال پیشنهاد می‌شود تحقیقات بیشتری در مورد گیاهان دیگر گلخانه‌ای انجام شود.

در بافت‌های گیاهی شده و می‌تواند بهبود رشد را در پی داشته باشد. نقش استاکوزورب در این آزمایش، به ویژه در افزایش تعداد گل‌های تولیدی خیار، را می‌توان به این عامل در شرایط سخت خاک شور منتسب نمود. رضانی هرنندی و همکاران (۲) نیز در بررسی مقایسه‌ای تورم آزاد و تحت بار هیدروژل‌های سوپر جاذب به ازای تغییر چگالی شبکه‌بندی، نشان دادند که ساختمان شبکه‌ای پلیمر استاکوزورب منجر به جذب و نگهداری بیشتر آب نسبت به نمونه شاهد می‌شود. در تحقیقی دیگر نیز چن و همکاران (۱۱) گزارش دادند که آغشته نمودن خاک شور با ۰/۶ درصد استاکوزورب منجر به افزایش ۲/۷ برابری بیوماس گونه *Populus euphratica* در مقایسه با عدم استفاده از این هیدروژل گردید. این محققین دلیل بهتر بودن رشد گیاه در حضور استاکوزورب را از یک طرف به توانایی این ماده در ممانعت از جذب نمک توسط گیاه و از طرف دیگر افزایش جذب کلسیم توسط گیاه در حضور این پلیمر نسبت دادند. وجود پتاسیم قابل تبادل در ساختمان استاکوزورب نیز می‌تواند منجر به افزایش نسبت پتاسیم به سدیم موجود در بافت‌های گیاهی تحت تنش شوری شود و در نتیجه مقاومت گیاه را افزایش دهد. کانت و همکاران (۱۴) نیز در نتایجی مشابه با این مطالعه نشان دادند که هیدروژل با در دسترس قرار دادن آب و مواد غذایی کافی در زمان مورد نیاز گیاه، منجر به

منابع مورد استفاده

۱. حق‌نیا، غ. ۱۳۶۷. راهنمای تحمل گیاهان نسبت به شوری. جهاد دانشگاهی مشهد.
۲. رضانی هرنندی، م. ج. ک. کبیری، م. ج. ظهوریان مهر، ع. یوسفی و ا. ارشاد لنگرودی. ۱۳۸۴. بررسی مقایسه‌ای تورم آزاد و تحت بار در هیدروژل‌های سوپر جاذب به ازای تغییر چگالی شبکه‌بندی. مجموعه مقالات دهمین کنگره ملی مهندسی شیمی ایران، دانشگاه سیستان و بلوچستان، ۵۱۸۶-۵۱۹۱.
۳. زنگویی نسب، ش. ح. امامی، ع. آستارایی و ع. امامی. ۱۳۹۱. اثرات هیدروژل استاکوزورب بر برخی خصوصیات هیدرولیکی خاک و رشد و استقرار نهال آتریپلکس. اولین همایش ملی مدیریت آب در مزرعه، مؤسسه تحقیقات خاک و آب کرج، ۳۲-۲۷.
۴. سیدراجی، س. ا. گلچین و ش. احمدی. ۱۳۸۹. تأثیر سطوح مختلف یک پلیمر سوپر جاذب (Superab A200) و شوری خاک بر ظرفیت نگهداشت آب در سه بافت شنی، لومی و رسی. نشریه آب و خاک (علوم و صنایع کشاورزی) ۲۴(۲): ۳۰۶-۳۱۶.
۵. ظهوریان مهر، م. ج. ۱۳۸۵. سوپر جاذب‌ها. انتشارات انجمن پلیمر ایران ۱۷: ۴۵۱-۴۷۷.

۶. عابدی کوپایی، ج. و ف. سهراب. ۱۳۸۳. ارزیابی اثر کاربرد پلیمرهای ابرجاذب بر ظرفیت نگهداشت و پتانسیل آب بر سه نوع بافت خاک. مجله علوم و تکنولوژی پلیمر ۳: ۱۶۳-۱۷۵.
۷. عابدی کوپایی، ج. و م. مسفروش. ۱۳۸۸. ارزیابی کاربرد پلیمر سوپر جاذب بر عملکرد، کارایی مصرف آب و ذخیره عناصر غذایی در خیار گلخانه‌ای. مجله آبیاری و زهکشی ایران ۲(۳): ۱۰۰-۱۱۱.
۸. کبیری، ک. ۱۳۸۱. هیدروژل‌های سوپر جاذب آکریلی. دومین دوره تخصصی، آموزشی، کاربرد کشاورزی و صنعتی هیدروژل‌های سوپر جاذب، پژوهشگاه پلیمر و پتروشیمی ایران، ۱۲-۴۴.
9. Arbona, V., D.J. Iglesias, J. Jacas, E. Primo-Millo, M. Talon and A. Gomez-Cadenas. 2005. Hydrogel substrate amendment alleviates drought effects on young citrus plants. *Plant Soil* 270: 73-82.
10. Buchholz, A.F. and A.T. Graham. 1996. *Modern Superabsorbent Polymer Technology*. John Wiley & Sons, 279 p.
11. Chen, S., M. Zommodi, E. Fritz, S. Wang and A. Huttermann. 2003. Hydrogel modified uptake of salt ions and calcium in *Populus euphratica* under saline conditions. *Tree Struc. Func.* 18: 175-183.
12. Flannery, R.L. and W.J. Busscher. 1982. Use of a soil synthetic polymer in potting soils to improve water holding capacity. *Commun. Soil Sci. Plant Anal.* 13(2): 103-111.
13. Hüttermann, A., M. Zommodi and R. Kim. 1999. Addition of hydrogels to soil for prolonging the survival of *Pinus halepensis* seedlings subjected to drought. *Soil Tillage Res.* 50: 295-304.
14. Kant, C., A. Aydin and M. Turan. 2008. Ameliorative effect of hydrogel substrate on growth, inorganic ions, proline, and nitrate contents of bean under salinity stress. *J. Plant Nutr.* 31(8): 1420-1439.
15. Lamont, G.P. and M.A. O'connell. 1987. Shelf-life of bedding plants as influenced by potting media and hydrogels. *Sci. Hort.* 31: 141-149.
16. Luo, Z.B., K. Li, X. Jiang and A. Polle. 2009. Ectomycorrhizal fungus (*Paxillus involutus*) and hydrogels affect performance of *Populus euphratica* exposed to drought stress. *Ann. Forest Sci.* 66: 106.
17. Metzger, J.O. and A. Hüttermann. 2009. Sustainable global energy supply based on lignocellulosic biomass from afforestation of degraded areas. *Naturwissenschaften.* 96: 279-288.
18. Mikkelsen, R.L. 1994. Using hydrophilic polymers to control nutrient release. *Fert. Res.* 38: 53-59.
19. Shi, Y., J. Li, J. Shao, S. Deng, R. Wang, N. Li, J. Sun, H. Zhang, H. Zhu, Y. Zhang, X. Zhzng, D. Zhou, A. Huttermann and S. Chen. 2010. Effects of stockosorb and luquasorb polymers on salt and drought tolerance. *Sci. Hort.* 124: 268-273.
20. Silberbush, M., E. Adar and Y. De Malach. 1993a. Use of an hydrophilic polymer to improve water storage and availability to crops grown in sand dunes. I. Corn irrigated by trickling. *Agric Water Manage.* 23(4) 303-313.
21. Silberbush, M., E. Adar and Y. De Malach. 1993b. Use of an hydrophilic polymer to improve water storage and availability to crops grown in sand dunes. II. Cabbage irrigated by sprinkling with different water salinities. *Agric. Water Manage.* 23: 315-327.
22. Syvertsen, J.P. and J.M. Dunlop. 2004. Hydrophilic gel amendments to sand soil can increase growth and nitrogen uptake efficiency of citrus seedlings. *HortSci.* 39(2): 267-271.
23. Tüzel, I.H. 2001. Comparison of open and closed systems on yield, water and nutrient consumption and their environmental impact. *Acta Hort.* 554: 221-228.
24. Viero, P.W.M. and K.M. Little. 2006. A comparison of different planting methods, including hydrogels, and their effect on eucalypt survival and initial growth in South Africa. *The Southern Afr. Forestry J.* 208: 5-13.